

DEPOSITIO EPISCOPORUM
– KATALOG BISKUPÓW MISYJNYCH, POMORSKICH,
KAMIEŃSKICH I SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKICH

Andrzej Krzystek*

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego

Wstęp

Podczas dorocznego zgromadzenia plenarnego Szczecińskiej Kapituły Katedralnej w dniu 25 lipca 2010 roku, omawiając program prac renowacyjnych w bazylice katedralnej, uzasadniłem potrzebę nowej aranżacji wystroju kaplicy św. Wojciecha w centralnej części ambitu, przy której znajduje się krypta biskupów¹. Nawiązując do znanego już w starożytności zwyczaju wielu katedr, zaproponowałem, aby w kaplicy obok tryptyku umieścić dwie tablice kamienne, na których znajdą się imiona biskupów misyjnych, pomorskich i kamieńskich, a także biskupów i arcybiskupów szczecińsko-kamieńskich. W kaplicy powinny znaleźć się także epitafia poświęcone arcybiskupowi Jerzemu Strobie, pierwszemu biskupowi szczecińsko-kamieńskiemu, który spoczywa w archikatedrze poznańskiej, a także arcybiskupowi Kazimierzowi Majdańskiemu, którego grobowiec znajduje się w kaplicy Instytutu św. Rodziny w Łomiankach². Kapituła w głosowaniu zarządzonym przez arcybiskupa metropolitę Andrzeja Dzięgę poparła

* Ks. dr Andrzej Krzystek – adiunkt Katedry Teologii Pastoralnej, Liturgiki i Homiletyki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego. Adres: Wydział Teologiczny US, 71–459 Szczecin, ul. Papieża Pawła VI nr 2; e-mail: akrzystek@szczecin.opoka.org.pl.

¹ Autor należy do grona kanoników gremialnych kapituły katedralnej od 2010 roku.

² Do 2012 roku epitafia były umieszczone na filarach najbliższych chóru. Podczas prac renowacyjnych wnętrza katedry w latach 2012–2013 epitafia zostały przeniesione i umieszczone przy krypcie biskupów, dopełniając tematycznie symbolikę miejsca.

tę inicjatywę i zdecydowała o przekazaniu własnych funduszy na realizację tego zadania.

W celu ustalenia katalogu biskupów powstała komisja w składzie: ks. kan. dr Andrzej Krzystek – przewodniczący (przedstawiciel kapituły i ceremoniarz pontyfikalny, Katedra Teologii Pastoralnej, Homiletyki i Liturgiki), ks. kan. dr hab. Grzegorz Wejman, prof. US (Katedra Historii Kościoła i Patrologii), dr Krzysztof Guzikowski (Instytut Historii) i ks. dr hab. Jarosław Nowaszczuk (Katedra Historii Kościoła i Patrologii). Opracowany na nowo katalog biskupów jest owocem wielu spotkań komisji, a także studiów historycznych i lingwistycznych. Komisja uznała, że potrzebne są dalsze studia i szczegółowe opracowanie, w którym zostanie przedstawiona historia biskupów Kościoła nad Odrą i Bałtykiem.

Celem niniejszego katalogu biskupów jest nie tylko informacja czy też ustalenie chronologii, ale przede wszystkim ukazanie związku Kościoła partykularnego z Kościołem powszechnym.

1. *Depositio episcoporum*

Depositio episcoporum, czyli katalog, lista zmarłych biskupów, należy do praktyki Kościołów lokalnych czasu starożytności i średniowiecza. Katalogi te stanowiły najstarsze źródło w ustaleniu sukcesji apostołskiej. Pierwsze *depositio* dla Kościoła w Rzymie opracował św. Ireneusz ok. 180 roku w celu wykazania sukcesji apostołskiej wywodzącej się od św. Piotra Apostoła³. Katalogi sporządzane w wiekach II i III służyły przede wszystkim celom doktrynalno-apologetycznym, do udowodnienia ciągłości apostołskiej, czyli prawowierności. Ważnym świadectwem *depositio episcoporum* w Rzymie jest *Chronograf* autorstwa Furiusa Dionisiusa Filocalusa z 354 roku⁴. Dokument ten, uważany za podstawowe źródło dla hagiografii i archeologii chrześcijańskiej, przedstawia katalog (listę zgonów i miejsc pochówku) biskupów Rzymu, papieży, od Lucjusza I (253–254) do Juliusza I (337–352), a zatem obejmuje lata 254–352. Wszystkie wczesnochrześcijańskie katalogi biskupów były wzorowane na katalogu rzymskim. Do najbardziej znanych *depositio* należą te opracowane przez Euzebiusza z Cezarei, Hieronima,

³ *Advesus haereses* III 3, 1–3; PG 7, 849.

⁴ B. Nadolski, *Chronograf Filocalusa z 354*, w: tenże, *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 233–234. *Chronograf*, obok *depositio episcoporum*, zawiera *deposito martyrum*, czyli katalog męczenników z pierwszej połowy III wieku, począwszy od św. Kaliksta († 222). Dokument wymienia 52 męczenników, których groby znajdowały się w Rzymie lub okolicy; podaje datę śmierci, pogrzebu, miejsca grobu, nazwy cmentarza, drogi lub innych informacji topograficznych.

Hipolita Rzymskiego, Pseudo-Tertuliana, Augustyna i katalog w *Liber pontificalis*. Wśród badaczy katalogów biskupów pojawia się pogląd, że od VIII wieku można dostrzec subtelną zmianę ich charakteru – z apologetycznego na informacyjny⁵. Jednak zdaniem większości uczonych, a wśród nich H. Leclercq, średniowieczne katalogi są kontynuacją wczesnochrześcijańskich i mają na celu przede wszystkim ustalenie sukcesji apostoelskiej, co dowodzi wierności autentycznej nauce Chrystusa. Ukazanie związku Kościoła lokalnego z Kościołem powszechnym jest świadectwem rangi biskupstwa, a potwierdzenie jego dawności przez wykazanie pełnego „rodowodu” uzasadnieniem, że poprzez sukcesję swój autorytet czerpie z trwania w źródle chrześcijaństwa. Katalogi średniowieczne wykazują nadrzędność sukcesji i celów doktrynalnych nad chronologią i informacją. Koniec średniowiecza przynosi zmianę – katalogi biskupów stają się kroniką historii Kościoła lokalnego, a zatem nadrzędnym celem staje się informacja⁶.

2. Katalog biskupów misyjnych, pomorskich, kamieńskich i szczecińsko-kamieńskich

Ostateczne zakończenie prac nad katalogiem biskupów nastąpiło na początku 2015 roku, po uprzednim zatwierdzeniu przez arcybiskupa Andrzeja Dzięgę. Nowe opracowanie uwzględniało istotne uwagi: należy rozpocząć katalog od biskupów państwa pierwszych Piastów, tj. Jordana i Reinberna, a także wykazać ciągłość jurysdykcyjną Kościoła katolickiego na tych ziemiach – od czasu wprowadzenia reformacji na Pomorzu Zachodnim (1534) aż do chwili utworzenia diecezji szczecińsko-kamieńskiej (1972). Zgodnie z pierwotnym ustaleniem *depositio episcoporum* należało umieścić na dwóch kamiennych tablicach przy krypcie biskupów w szczecińskiej katedrze. Uzgodniono, że odsłonięcie tablic i ich błogosławieństwo nastąpi w 21 listopada 2015 roku, w sobotę przed uroczystością Chrystusa Króla, podczas uroczystej liturgii na zakończenie prac nad dokumentem końcowym synodu metropolitalnego, w obecności biskupów metropolii szczecińsko-kamieńskiej.

⁵ Zob. J. Szymański, *Fetyszyzm początków w średniowiecznej historiografii*, „Rocznik Lubelski” 10 (1967), s. 103–112; tenże, *Z zagadnień średniowiecznej biografistyki. Katalogi dostojnicze*, Warszawa 1969.

⁶ H. Wojtyska, *Biskupów katalogi*, [hasło w:] *Encyklopedia katolicka*, t. II, Lublin 1985, kol. 617–619.

Tablica nr 1: od 968 do 1544 roku

IODANUS <i>episcopus missionarius</i>	968– 982	† 982
REINBERNUS <i>episcopus Colubreganus</i>	1000–1007	† 1013
BERNARDUS HISPANUS <i>episcopus missionaries</i>	1123	

EPISCOPI MISSIONARII

SANCTUS OTTO	1124–1139	†139 sanctus 10 VIII 1189
EGILBERTUS	1139–1140	† 1146

POMERANORUM EPISCOPI

ADALBERTUS	1140–1160/62	† 1160/62
CONRADUS	1160/62–1186	† 1186
SIGFRIDUS I	1186–1191	

EPISCOPI CAMINENSES

SIGFRIDUS I	1188–1191	† 1191
SIGUINUS	1191–1219	† 1219
CONRADUS II	1219–1233	† 1233
CONRADUS III	1233–1241	† 1241
WILHELMUS	1244–1251	† 1253
HERMANNUS	1251–1289	† 1289
IAROMARUS	1289–1293/94	† 1293/94
Vislaus	<i>electus</i>	
PETRUS	1296–1301	† 1301
Guntherus	<i>electus</i>	
HENRICUS	1302–1317	† 1317
CONRADUS IV	1317–1324	† 1324
Ioannes	<i>electus</i>	
Henricus	<i>electus</i>	
ARNOLDUS	1324–1330	† 1330
FRIDERICUS	1330–1343	† 1343
IOANNES I	1343–1370	† 1370
PHILIPPUS	1370–1385	† 1385
IOANNES II	1385–1386	† 1386

Boguslaus	<i>electus</i>	
IOANNES III	1386–1394	† 1406/09
IOANNES IV	1394–1398	† 1421
NICOLAUS	1398–1410	† 1410
MAGNUS	1410/18–1424	† 1452
SIGFRIDUS II	1424–1446	† 1446
HENNINGUS	1446–1468	† 1468
Henningus	<i>electus</i>	
Ludovicus	<i>electus</i>	
NICOLAUS II	1471–1478	† 1489
MARINUS	1478–1482	† 1482
ANGELUS	1482–1485	† 1486
BENEDICTUS	1485–1498	† 1505
MARTINUS	1498–1521	† 1521
ERASMUS	1521–1544	† 1544

Tablica nr 2: od 1544 roku do czasów obecnych

SUB IURISDICTIONE EPISCOPORUM VICINORUM	1544–1622
SUB IURISDICTIONE NUNTIORUM APOSTOLICORUM VARSAVIAE	1622–1789
SUB IURISDICTIONE EPISCOPI APOSTOLICI VICARIATUS SEPTENTRIONALIS	1789–1811
SUB IURISDICTIONE EPISCOPORUM VRATISLAVIENSIIUM	1811/21–1930
SUB IURISDICTIONE EPISCOPORUM BEROLINENSIIUM	1930–1945
ADMINISTRATURA APOSTOLICA GORZOVIENSIS	1945–1972
Edmundus Nowicki presb.	1945–1951 † 1971
Taddaeus Załuczowski presb.	1951–1952 † 1952
Sigismundus Szelażek presb.	1952–1956 † 1982
Theodorus Bensch ep.	1956–1958 † 1958
Wilhelmus Pluta ep.	1958–1972 † 1986

EPISCOPI ET ARCHIEPISCOPI SEDINENSES – CAMINENSES

GEORGIUS STROBA	1972–1978	† 1999
CASIMIRUS MAJDAŃSKI	1979–1992	† 2007
MARIANUS PRZYKUCKI	1992–1999	† 2009
SIGISMUNDUS KAMIŃSKI	1999–2009	† 2010
ANDREAS DZIĘGA	2009–	

3. Uwagi historyczno-metodyczne do *depositio episcoporum*

Katalog biskupów opracowano w języku łacińskim. Wydaje się to słusznym rozstrzygnięciem ze względu na różne pochodzenie narodowościowe biskupów, a także ścieranie się różnych wpływów narodowościowych w wymiarze kościelnym, społecznym i politycznym w dziejach Kościoła na Pomorzu Zachodnim. Język łaciński przez wieki był oficjalnym językiem Kościoła, znakiem jego jedności i powszechności, gwarantem prawidłowego przekazu nieskazitelnej doktryny chrześcijańskiej, także w tekstach liturgicznych, oraz podkreśleniem jej sakralnego charakteru⁷.

Tablica nr 1 obejmuje z przerwami lata 968–1544. Katalog przedstawia 24 biskupów i 7 elektów. Obok imienia biskupa umieszczone zostały lata pontyfikatu oraz rok śmierci. Spis obejmuje biskupów misyjnych z czasów pierwszych Piastów, w których władaniu znalazły się ziemie nad Odrą i Bałtykiem (przełom wieków X i XI), a także biskupów misyjnych z XII wieku, ze św. Ottonem z Bambergu na czele⁸. Kolejne dwa tytuły przedstawiają biskupów pomorskich i kamieńskich do czasu reformacji.

Dotychczasowa literatura przedmiotu, zwłaszcza niemiecka, wymienia na pierwszym miejscu, jako biskupa misyjnego św. Ottona z Bambergu, Apostoła Pomorza. Obecny katalog otwiera biskup misyjny Jordan (968–982), który przybył na dwór Mieszka I z Czech z orszakiem Dobrawy w 965 roku, a w następnym roku udzielił władcy sakramentu chrztu. W 968 roku Jordan przyjął sakrę biskupią prawdopodobnie w Rzymie i dlatego ten rok otwiera nasze *depositio episcoporum*. Jego jurysdykcja obejmowała całość państwa Mieszka I⁹, a więc

⁷ Zob. B. Nadolski, *Język liturgiczny*, [hasło w:] *Leksykon liturgii*, s. 590–591; tenże, *Liturgiczny język*, [hasło w:] *Encyklopedia katolicka*, t. X, Lublin 2004, kol. 1230.

⁸ Historiografia niemiecka rozpoczyna dzieje chrystianizacji Pomorza Zachodniego od św. Ottona z Bambergu.

⁹ C. Deptuła, *Jordan*, [hasło w:] *Encyklopedia katolicka*, t. VIII, Lublin 2000, kol. 78.

także ziemie Pomorza Zachodniego, które po zwycięskiej bitwie pod Cedynią w 972 roku, jak twierdzi przeważająca część literatury historycznej, były we władaniu polskim¹⁰. Szczegółne znaczenie dla ustalenia granic państwa Polan posiada najstarszy polski dokument – *Dagome iudex* – z 992 roku, który wymienia punkty graniczne państwa gnieźnieńskiego¹¹. Prof. G. Labuda uważa za pewne, iż granica zaczynała się nad morzem „longum mare” i kończyła u ujścia rzeki Odry¹².

W naszym katalogu nie możemy pominąć biskupa Reinberna¹³ (1000–1007), który w 1000 roku na mocy postanowień zjazdu gnieźnieńskiego objął biskupstwo w Kołobrzegu¹⁴. Fakt ten potwierdza wzmocnienie związku Pomorza Zachodniego z Polską. Niestety, rozwój Kościoła kołobrzесьkiego na początku XI wieku został przerwany niespodziewaną śmiercią w 1002 roku przyjaznego Polsce młodego cesarza Ottona III, a także konfliktem polsko-niemieckim (1003–1018) za panowania cesarza Henryka II. Analiza źródeł historycznych pozwala twierdzić, że utrata przez Polskę zwierzchnictwa nad Pomorzem, a w konsekwencji upadek biskupstwa kołobrzесьkiego nastąpił w 1007 roku¹⁵.

Trzecim biskupem, który bezpośrednio poprzedzał misję św. Ottona, był benedyktyn eremita Bernard zwany Hiszpanem (1123). Najstarsze źródła dotyczące jego osoby powstały w środowisku hagiografów św. Ottona Ebona i Herborda¹⁶. Przybył on na dwór Bolesława Krzywoustego ok. 1123 roku. W latach 1121–1122 książę Bolesław poprzez działania militarne uzależnił Pomorze Zachodnie od Polski i podjął starania zmierzające do chrystianizacji podległych mu ziem. Krzywousty, napotykając trudności w znalezieniu biskupa, który stanąłby na czele misji, zlecił to dzieło hiszpańskiemu mnichowi. Ten w 1123 roku udał się na wyspę Wolin i rozpoczął ewangelizację. Brak wsparcia (towarzyszili

¹⁰ K. Olejnik, *Polityczne i militarne problemy polsko-pomorskie do XIII w.*, referat wygłoszony na konferencji naukowej Towarzystwa Historycznego w Szczecinie w maju 1992 roku.

¹¹ Prof. H. Samsonowicz uważa, że granice obejmowały niewątpliwie Wielkopolskę, Mazowsze, Śląsk i prawdopodobnie Pomorze. Zob. tenże, *Historia Polski*, Warszawa 1986, s. 20.

¹² G. Labuda, *Polska granica zachodnia. Tysiąc lat dziejów politycznych*, Poznań 1971, s. 40.

¹³ Osobę bp. Reinberna w kontekście misji na Pomorze św. Ottona z Bambergu przedstawia S. Rosik w prologu do *Conversio gentis Pomeranorum, Studium świadectwa o wydarzeniu (XII wiek)* (Wrocław 2010, s. 21–44). Studium tej pracy potwierdza słuszność umieszczenia bp. Reinberna w naszym *depositio episcoporum*.

¹⁴ Za zgodą cesarza Ottona III powstała metropolia kościelna w Gnieźnie, a w jej skład weszły biskupstwa w Krakowie, Wrocławiu i Kołobrzegu.

¹⁵ Świadczy o tym przybycie do Ratzbony poselstwa z Wolina, które donosi, że książę Bolesław chce wciągnąć wolinian do militarnego sojuszu przeciw Henrykowi II. Zob. J. Strzelczyk, *Bolesław Chrobry*, Poznań 1999, s. 166.

¹⁶ Misję Bernarda Hiszpana, metody pracy misyjnej i biogram analizuje, opierając się na źródłach Ebona i Herborda, S. Rosik (dz. cyt., s. 157–167).

mu tylko przewodnik i tłumacz), a także ascetyczny tryb życia nie znalazł zrozumienia u wolinian i cała misja zakończyła się niepowodzeniem¹⁷. W tej sytuacji Krzywousty postanowił zwrócić się do biskupa Bambergu Ottona z prośbą o podjęcie misji chrystianizacji Pomorza¹⁸. Wiosną 1123 roku do Gniezna przybył legat papieski kardynał Idzi z Tusculum, który miał zatwierdzić organizację kościelną na ziemiach północnych podległych księciu Bolesławowi¹⁹.

W katalogu biskupów pod tytułem *episcopi missionarii* umieszczeni zostali Otton (1124–1139) i jego następca na stolicy biskupiej w Bambergu, Egilbert (1139–1140). Otton urodził się ok. 1062 roku w Szwabii w znaczącej rodzinie (należy brać pod uwagę pokrewieństwo ze Staufami). Kształcił się w Wilzburgu koło Eichstädt. Będąc kapłanem w latach osiemdziesiątych, znalazł się w Polsce jako kapelan Judyty, żony Władysława Hermana. Po powrocie do Niemiec został kanclerzem cesarza Henryka IV. W grudniu 1102 roku objął biskupstwo w Bambergu (ingres w 1103 r., a święcenia biskupie 1106 r.). Zaangażował się w sprawę swojej diecezji jako jej reformator w dziedzinie duszpasterstwa, w budowę nowych klasztorów i reformę starych. Jako mediator odegrał ważną rolę w konfliktach cesarza Henryka IV i Henryka V z papieżem o inwestyturę. Współuczestniczył w zawarciu tzw. konkordatu wormackiego (1122). Na zaproszenie Bolesława Krzywoustego odbył dwie misje ewangelizacyjne na Pomorze, w latach 1124–1125 i 1128. Dalej angażował się w diecezji, przeprowadzając dwa synody (1134 i 1137), a także w dyplomacji cesarskiej. Zmarł 30 czerwca 1139 roku. Kanonizowany został w 1189 roku²⁰. Od początku misji chrystianizacyjnej na Pomorzu, tj. od 1124 roku aż do swojej śmierci w 1139 roku, przysługiwał mu tytuł biskupa misyjnego Kościoła pomorskiego.

Po śmierci Ottona 30 czerwca 1139 roku jego następca, Egilbert, wyświęcony na biskupa przez papieża bullą Innocentego II z 20 października 1139 roku, otrzymał zlecenie opieki nad tymczasową organizacją kościelną na Pomorzu

¹⁷ Nie znamy dalszej historii życia bp. Bernarda, stąd w katalogu brak roku jego śmierci.

¹⁸ List Bolesława dotarł do Ottona w Bambergu w 1123 roku. W edycjach źródłowych brak jego oryginału. Treść listu znamy z przekazu Herborda. Tłumaczenie polskie zob. G. Bojar-Fijałkowski, *Święty Otton z Bambergu*, Warszawa 1986, s. 6.

¹⁹ Prof. G. Labuda twierdzi, że wtedy powstał projekt utworzenia dwóch biskupstw, w Wolinie i Szczecinie. Zob. tenże, *Początki diecezjalnej organizacji kościelnej na Pomorzu i Kujawach w XI i XII wieku*, „Zapiski Historyczne” 1968, t. XXXIII, s. 19–60.

²⁰ Dane biograficzne oparte są na biogramie, który podaje S. Rosik (dz. cyt., s. 14), a także: Z. Lec, *Życie i działalność biskupa-misjonarza*, w: G. Wejman (red.), *Św. Otton z Bambergu – ewangelizator Pomorza. Jego kult do czasów współczesnych*, Szczecin 2004, s. 11–32; J. Strzelczyk, *Apostołowie Europy*, Warszawa 1997, s. 230–250.

Zachodnim. Jego patronat był krótki, gdyż Wojciech, desygnowany na biskupa pomorskiego przez Ottona, a także Krzywoustego i Wacława w Gnieźnie w 1128 roku, po śmierci księcia polskiego (1138) i biskupa bamberskiego (1139) podjął inicjatywę zmierzającą do osiągnięcia stabilizacji kościelnej na Pomorzu Zachodnim. W tym celu udał się w 1140 roku do biskupa Egilberta, a następnie z Bambergu wyruszył do Rzymu, gdzie papież Innocenty II (1130–1143) udzielił mu święceń biskupich i wręczył przygotowany jeszcze przez Ottona pierścień biskupi²¹. Końcowym efektem starań Wojciecha stała się bulla papieża Innocentego II *Ex comissa nobis* z 14 października 1140 roku, ustanawiająca diecezję pomorską²².

Bulla z 1140 roku erygująca diecezję pomorską ze stolicą biskupią w Wolinie otwiera nową kartę w dziejach Kościoła nad Odrą i Bałtykiem. *Pomeranorum episcopi* to pierwszy tytuł naszego katalogu, który ma swoje źródło w bullach i innych dokumentach papieskich. Tym tytułem posługiwali się papieże w odniesieniu do biskupów rezydujących w Wolinie od 1140 do 1188 roku. Dotyczy on zatem Wojciecha (1140–1160/62), Konrada (1160/62–1186) i Zygryda (1186–1191). Ten ostatni biskup wymieniony jest dwukrotnie, ponieważ jako pierwszy otwiera *depositio episcoporum*, pod tytułem *episcopi caminenses*.

Po 48 latach od erygowania diecezji pomorskiej z siedzibą w Wolinie została ona przeniesiona do Kamienia. Główną przyczyną przeniesienia były najazdy Duńczyków, którzy motywowani chęcią zwalczania pogaństwa na zachód od Odry, przez Rugię i Uznam w 1170 roku dotarli w okolice Wolina. W krótkim czasie zaatakowali Wolin i Szczecin. Dlatego biskup Konrad przeniósł się ze zniszczonego Wolina do Kamienia prawdopodobnie jeszcze przed 1176 rokiem. Starania jego następcy, biskupa Zygryda, doprowadziły do formalnego uporządkowania zaistniałej sytuacji, co potwierdził papież Klemens III (1187–1191) bullą *Ex iniuncta nobis a Deo* z 25 lutego 1188 roku²³. Papież zmienił nazwę diecezji

²¹ Bp Otton wysłał pierścień do Rzymu w grudniu 1128 roku z prośbą, by papież Honoriusz II (1124–1130) poświęcił go z przeznaczeniem dla Wojciecha. Wojciech otrzymał go dopiero w 1140 roku.

²² Zob. K. Kozłowski, G. Wejman, *Zarys związków Pomorza Zachodniego z Polską i dziejów Kościoła katolickiego na tej ziemi (X w. – 1945 r.)*, w: M. Frankel (red.), *Droga Polski i Kościoła na Pomorze Zachodnie od X wieku do 1995 r.*, Szczecin 1995, s. 24–25. Tłumaczenie bulli zob. G. Bojar-Fijałkowski, dz. cyt., s. 160–161.

²³ Zob. Z. Lec, R. Skarżyński, D. Śmierchalski-Wachocz, *Kalendarium Kościoła na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej do 1945 roku*, w: G. Wejman (red.), *Kalendarium Kościoła na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej ze szczególnym uwzględnieniem lat 1945–2005*, Szczecin 2007, s. 19–26.

pomorskiej na kamieńską, a w konsekwencji Zygfryd stał się pierwszym biskupem diecezji kamieńskiej. Historia biskupów tej diecezji, od Zygfryda (1188) do ostatniego Erazma (1544), który zakończył poczet biskupów katolickich diecezji kamieńskiej, obejmuje 356 lat.

Na sejmiku w Trzebiatowie 13 grudnia 1534 roku w obecności i przy poparciu książąt Barnima IX i Filipa I nastąpiło oficjalne wprowadzenie reformacji na Pomorzu. Zdecydowano o zachowaniu struktur diecezji kamieńskiej i urzędu biskupa tylko dlatego, by w ten sposób łagodzić napięcia religijno-społeczne i utrzymać wpływ na elity opowiadające się za katolicyzmem²⁴. Po śmierci biskupa Erazma w 1544 roku jego następcą został wybrany kanclerz książęcy Bartłomiej Suawe, który 12 października 1545 roku oddał biskupstwo kamieńskie księżętom zachodniopomorskim, a sam przyjął wyznanie augsburskie i został superintendentem²⁵.

Tablica nr 2 rozpoczyna kolejny etap historii Kościoła na tych ziemiach – od 1544 roku do czasów nam obecnych, a więc z aktualnym rokiem 2016 obejmuje 472 lata. Tablica ta różni się zasadniczo od pierwszej. *Depositio episcoporum* pojawia się dopiero od 1972 roku (po 428 latach przerwy) pod tytułem *episcopi et archiepiscopi sedinenses-caminenses* i dotyczy aktualnie dwóch biskupów (później także arcybiskupów) i trzech arcybiskupów szczecińsko-kamieńskich: Jerzego Stroby, Kazimierza Majdańskiego, Mariana Przykuckiego, Zygmunta Kamińskiego i Andrzeja Dziegi. Ten katalog biskupów poprzedza zapis o jurysdykcji kościelnej, która nieprzerwanie trwała od chwili zlikwidowania katolickiej organizacji kościelnej – po śmierci ostatniego biskupa kamieńskiego Erazma w 1544 roku – aż do erygowania diecezji szczecińsko-kamieńskiej w 1972 roku. Treść tablicy uwidacznia nieprzerwaną ciągłość jurysdykcyjną, czyli troskę i opiekę Stolicy Apostolskiej nad Kościołem zachodniopomorskim pomimo braku jego pełnych organizacyjnych struktur.

Po śmierci biskupa Erazma w 1544 roku trudno dokładnie określić zależność jurysdykcyjną diecezji kamieńskiej. W sposób naturalny pomocą służyli biskupi sąsiednich diecezji katolickich, a wśród nich przede wszystkim nuncjusz apostolski w Kolonii, któremu w drugiej połowie XVI wieku Stolica Apostolska powierzyła jurysdykcję między innymi nad diecezją kamieńską. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary dnia 6 stycznia 1622 roku wyłączyła Pomorze spod jurysdykcji nuncjusza apostolskiego w Kolonii i powierzyła ją nuncjaturze w War-

²⁴ Tamże, s. 54.

²⁵ Zob. K. Kozłowski, G. Wejman, dz. cyt., s. 37–38.

szawie²⁶. Nuncjusz w Polsce zatrzymał swoje uprawnienia także wówczas, gdy w połowie XVII wieku (1667) wykształcił się dla nadzoru nad rozległymi obszarami północnej Europy ogarniętej falą reformacji specjalny Wikariat Apostolski Północy (*Vicariatus Apostolicus missionum Septentrionalium*)²⁷, który w 1699 roku objął również Brandenburgię. Dopiero w 1789 roku jurysdykcję nad biskupstwem kamieńskim przejmuje wikariusz apostolski Wikariatu Północy Franz Egon von Fürstenberg, jednocześnie książę-biskup Hidesheim (1789–1825) oraz Paderborn (1825–1839)²⁸. Czas *sub iurisdictionis episcopi apostolici vicariatus septentrionalis* kończy się w 1811 z przekazaniem jurysdykcji kościelnej nad Pomorzem i Brandenburgią biskupom wrocławskim. Papież Pius VII (1800–1823) bullą *De salute animarum* z dnia 16 lipca 1821 roku – odpowiadając na życzenie króla pruskiego Fryderyka Wilhelma III (1797–1840) – ustanowił biskupa wrocławskiego wikariuszem apostolskim na tereny tzw. delegatury Pomorza i Brandenburgii²⁹. Jurysdykcja biskupów wrocławskich trwa do 1930 roku.

Na podstawie konkordatu zawartego między Stolicą Apostolską a rządem pruskim z 14 czerwca 1929 roku, a także konstytucji apostolskiej z 29 czerwca 1930 roku i bulli *Pastoralis nostrae officii* papieża Piusa XI (1922–1939) z 13 sierpnia 1930 roku z delegatury Pomorza i Brandenburgii zostaje utworzona diecezja berlińska. Nowa diecezja obejmowała część Pomorza Zachodniego i należała do metropolii wrocławskiej³⁰. W latach trzydziestych, pomimo niesprzyjających warunków politycznych, Kościół katolicki na Pomorzu Zachodnim odradzał się, tworzył nowe struktury, przybywało hierarchii kościelnej. Arcybiskup J. Stroba posumował ten okres: „To było drugie przyjście Kościoła. Od dołu, poprzez wierzący lud, który wołał o Mszę świętą”³¹.

Po tragicznym okresie II wojny światowej, w 1945 roku tereny pomorskie po prawej stronie Odry, a wkrótce także i Szczecin, weszły w skład państwa polskiego³². Kardynał Hlond w Sekretariacie Stanu w dniu 28 czerwca 1945 roku

²⁶ Zob. Z. Lec, R. Skarżyński, D. Śmierchalski-Wachocz, dz. cyt., s. 63.

²⁷ Wikariat Apostolski Północy to najczęściej używana nazwa, rzadziej spotykana to: Wikariat Apostolski Północnych Niemiec (*Vicariatus Apostolicus Germaniae Septentrionalis*). Wikariat, erygowany 28 kwietnia 1667 roku, funkcjonował do 13 sierpnia 1930 roku. Zob. http://en.wikipedia.org/wiki/Apostolic_Vicariate_of_Northern_Germany.

²⁸ Tamże.

²⁹ Zob. Z. Lec, R. Skarżyński, D. Śmierchalski-Wachocz, dz. cyt., s. 72–74.

³⁰ Tamże, s. 86.

³¹ J. Stroba, *Patrząc na Kościół szczeciński*, „Wczoraj i Dziś” 1987, nr 5, s. 11.

³² Na mocy porozumień władz polskich z władzami sowieckimi ustanowiono 14 marca 1945 roku polski III okręg administracyjny – Pomorze Zachodnie.

przedstawił projekt organizacji Kościoła katolickiego w Polsce, uwzględniając nową sytuację, wynikłą ze zmiany granic. Już 8 lipca tego roku otrzymał pełnomocnictwo Kongregacji do Spraw Nadzwyczajnych, które dotyczyło prawa do podejmowania działań kanonicznych, dotąd zastrzeżonych dla Watykanu. W dniu 15 sierpnia 1945 roku prymas Polski kard. Hlond ustanowił pierwszego administratora apostolskiego na Ziemiach Zachodnich – ks. Edmunda Nowickiego (1945–1951)³³. Odtąd aż do 1970 roku w granicach Polski funkcjonuje *Administratura Apostolica Gorzoviensis*, która objęła tereny należące dotychczas do diecezji berlińskiej (całe Pomorze Zachodnie), wrocławskiej i prałatury pilskiej. Naciski władz komunistycznych (po tzw. układzie zgorzeleckim w 1950 r.), aby ustanowić stałą administrację kościelną na Ziemiach Zachodnich, wobec braku reakcji episkopatu doprowadziły do usunięcia administratora apostolskiego i wyboru przez radę konsultorów wikariusza kapitulnego. W Gorzowie został nim ks. Tadeusz Załuzkowski (1951–1952)³⁴, a po jego śmierci ks. Zygmunt Szelażek (1952–1956)³⁵. Obaj księża otrzymali jurysdykcję kanoniczną od prymasa Polski i byli jego wikariuszami generalnymi. W 1956 roku pojawiła się nadzieja na normalizację relacji państwa z Kościołem. Wyrazem tego było ustanowienie przez Stolicę Apostolską w 1956 roku nowych biskupów na Ziemiach Zachodnich w miejsce wikariuszy kapitulnych. Biskupem, a zarazem wikariuszem generalnym prymasa Polski został Teodor Bensch (1956–1958)³⁶. Po jego nagłej śmierci rada konsultorów wybrała wikariuszem kapitulnym ks. dr. Józefa Michalskiego (1958). Drugim z kolei biskupem w Gorzowie, wikariuszem generalnym prymasa Polski, został ks. dr. Wilhelm Pluta (1958–1972)³⁷. Relacje między państwem a Kościołem znowu uległy pogorszeniu po wydaniu przez biskupów polskich w 1965 roku pojednawczego listu do biskupów niemieckich. Tę sytuację złagodziła decyzja

³³ D. Śmierchalski-Wachocz, T. Ceynowa, G. Wejman, *Kalendarium Kościoła gorzowskiego w latach 1945–1972*, w: G. Wejman (red.), *Kalendarium Kościoła na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej ze szczególnym uwzględnieniem lat 1945–2005*, s. 94–95. Ks. inf. E. Nowicki (1900–1971) był doktorem prawa kanonicznego i kanclerzem kurii metropolitalnej w Poznaniu. Sakrę biskupią otrzymał w 1954 roku, a diecezję gdańską objął w 1956 roku.

³⁴ Zob. R. Kostynowicz, R. Kamiński, *Rozwój organizacji kościelnej na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1995*, w: M. Frankel (red.), *Droga Polski i Kościoła na Pomorze Zachodnie...*, s. 68. Ks. T. Załuzkowski (1901–1952) był proboszczem i dziekanem w Szczecinie.

³⁵ Ks. Z. Szelażek (1905–1982) był dyrektorem Niższego Seminarium Duchownego w Słupsku.

³⁶ Ks. bp T. Bensch (1903–1958) sakrę biskupią przyjął w 1954 roku, a wcześniej był administratorem apostolskim Warmii i Mazur oraz pracownikiem sekretariatu prymasa.

³⁷ Bp W. Pluta (1910–1986) był księdzem diecezji katowickiej. Przed nominacją wykładał teologię pastoralną na KUL-u i w Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie.

papieża Pawła VI (1963–1978) z dnia 25 maja 1967 roku o ustanowieniu biskupów na Ziemiach Zachodnich administratorami apostolskimi. Biskup Wilhelm Pluta pełnił urząd administratora apostolskiego od 1967 do 1972 roku. Przełomowym wydarzeniem było podpisanie przez rządy RFN i Polski układu o normalizacji wzajemnych stosunków dnia 7 grudnia 1970 roku, który potwierdził obecne zachodnie granice między obu państwami. Ratyfikacja tego dokumentu otworzyła drogę dla historycznej decyzji papieża Pawła VI, który bullą *Episcoporum Poloniae coetus* dnia 28 czerwca 1972 roku erygował nowe diecezje: gorzowską, koszalińsko-kołobrzeską i szczecińsko-kamieńską.

Pierwszym biskupem diecezji szczecińsko-kamieńskiej został Jerzy Stroba (1972–1978)³⁸. W tytule *episcopi et archiepiscopi sedinenses-caminenses* wracamy zatem po 428 latach do *depositio episcoporum* biskupów kamieńskich, który kontynuują od 1972 roku biskupi i arcybiskupi szczecińsko-kamieńscy. Biskup Jerzy Stroba decyzją papieża Jana Pawła I w 1978 roku został arcybiskupem metropolita poznańskim. Jego następcą był biskup pomocniczy wrocławski Kazimierz Majdański (1979–1992)³⁹. Historycznym wydarzeniem w dziejach Kościoła nad Odrą i Bałtykiem stała się decyzja papieża Jana Pawła II (1978–2005), wyrażona w bulli *Totus Tuus Poloniae Populus* z 25 marca 1992 roku, podnosząca diecezję szczecińsko-kamieńską do godności archidiecezji i metropolii dla sąsiednich diecezji zielonogórsko-gorzowskiej i koszalińsko-kołobrzeskiej. Ojciec św. przyjął rezygnację biskupa Kazimierza Majdańskiego z urzędu pasterskiego i mianował go arcybiskupem *ad personam*. Pierwszym arcybiskupem metropolitą został dotychczasowy biskup chełmiński Marian Przykucki (1992–1999)⁴⁰. W 1999 roku papież przyjął jego rezygnację z obowiązków pasterza archidiecezji i mianował jego następcą biskupa płockiego Zygmunta Kamińskiego (1999–2010). Po śmierci arcybiskupi Marian Przykucki († 2009) i Zygmunt Kamiński († 2010)

³⁸ Zob. R. Kostynowicz, R. Kamiński, dz. cyt., s. 76. Bp J. Stroba (1919–1999) od 1955 roku był rektorem Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie, gdzie wykładał sakramentologię i historię sztuki kościelnej. Dnia 8 lipca 1958 roku został mianowany biskupem pomocniczym w Gorzowie Wielkopolskim.

³⁹ Bp K. Majdański (1916–2007), więzień obozu koncentracyjnego w Dachau. Świecenia kapłańskie otrzymał w Paryżu w 1945 roku. Po studiach we Fryburgu wykładał w seminarium duchownym we Włocławku teologię moralną. Od 1957 roku był redaktorem naczelnym „Ateneum Kapłańskiego”. W 1962 roku został biskupem pomocniczym we Włocławku. Czynnie uczestniczył w pracach II i IV sesji Soboru Watykańskiego II. Od 1969 roku podjął pracę na ATK w Warszawie, prowadząc wykłady z zakresu teologii pastoralnej, małżeństwa i rodziny.

⁴⁰ Zob. G. Wejman, *Kalendarium (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej (1972–2005)*, w: G. Wejman (red.), *Kalendarium Kościoła na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej ze szczególnym uwzględnieniem lat 1945–2005*, s. 416–417.

spoczęli jako pierwsi w krypcie arcybiskupów w szczecińskiej katedrze⁴¹. Trzecim arcybiskupem metropolitą szczecińsko-kamieńskim został w 2009 roku biskup sandomierski Andrzej Dzięga.

4. Elementy teologiczno-symboliczno-dekoratywne katalogu biskupów

Wspólnym elementem powtórzonym na każdej z tablic jest płaskorzeźba odlana w brązie, przedstawiająca skrzyżowany pastorał z krzyżem, połączone w części centralnej mitrą, której wstęgi spajają pastorał z krzyżem. Pastorał, mitra i krzyż to oznaki w heraldyce kościelnej związane z osobą biskupa⁴². Mitra i pastorał należą do tzw. pontyfikaliów i są podstawowymi liturgicznymi insygniami biskupa.

Mitra to nakrycie głowy stosowane w liturgii przez biskupa. Zwyczaj jej noszenia zrodził się prawdopodobnie pod wpływem praktyki kultycznej najwyższych kapłanów i kapłanów Starego Testamentu. Dwa *cornua*, składające się na mitrę, oznaczają dwa testamenty⁴³.

Pastorał (łac. *baculus pastoralis* – laska pasterska) to rodzaj laski używanej przez biskupa podczas sprawowania liturgii. Jest symbolem pasterskiego posługiwania wspólnocie, a także władzy biskupa jako pasterza swego stada, nawiązując tym do Chrystusa Dobrego Pasterza. Symboliczne znaczenie mają także poszczególne części pastorału: zakrzywienie górnej części jest wyrazem troski pasterskiej biskupa o lud i przygarniania błądzących i grzeszących do wspólnoty; część środkowa oznacza troskę biskupa o umacnianie wiary u powierzonego mu ludu; dolna część z ostrym zakończeniem przypomina o obowiązku upominania, a gdy zajdzie potrzeba także karcenia⁴⁴.

Krzyż w formie łacińskiej (*crux immissa*) ma ramię poprzeczne (krótsze) włączone w pionowe. Jest podstawowym symbolem wiary chrześcijańskiej i wspólnoty Kościoła. Należy do heraldyki związanej z osobą biskupa.

⁴¹ Pierwszy biskup diecezji szczecińsko-kamieńskiej, Jerzy Stroba, po śmierci w 1999 roku jako metropolita poznański spoczął w krypcie katedry w Poznaniu. Abp K. Majdański po śmierci w 2007 roku spoczął, zgodnie ze swoją wolą, w krypcie kaplicy Instytutu św. Rodziny w Łomiankach. Przy krypcie arcybiskupów w katedrze w Szczecinie znajdują się ich epitafia.

⁴² A. Weiss, *Heraldyka kościelna*, [hasło w:] *Encyklopedia katolicka*, t. VI, Lublin 1993, kol. 729–736.

⁴³ B. Nadolski, *Mitra*, [hasło w:] *Leksykon liturgii*, s. 944–945.

⁴⁴ B. Nadolski, *Pastorał*, [hasło w:] *Leksykon liturgii*, s. 1154–1156.

Pod płaskorzeźbą na tablicy nr 1 umieszczone jest zdanie: VOBIS EQ̄ISCOPI VOBISCUM CH̄IAISTIANI (Dla was jesteście biskupami, z wami chrześcijanami), które jest parafrazą słów św. Augustyna (354–430), biskupa Hippony: *Vobis enim sum episcopus, vobiscum sum christianus*⁴⁵. Zdanie to jest formą poetycką nazywaną akrostychem⁴⁶, w którym wyróżnione, odwrócone trzy litery, czytane od końca – Q̄IA – są pierwszymi literami słów (RIP) REQUIESCANT IN PACE (Niech spoczywają w pokoju)⁴⁷.

Na tablicy nr 2 pod płaskorzeźbą znalazły się słowa Jezusa zapisane w Ewangelii według św. Jana 10,11: PASTOR BONUS ANIMAM SUAM POSUIT PRO OVIBVS SVIS (Dobry pasterz życie swoje daje za swoje owce). Werset ten odnajdujemy jako antyfonę na komunię we Mszy wspólnej o pasterzach (*Commune pastorum, Pro papa vel pro episcopo 2*)⁴⁸. Wyróżnione litery MMVVV wskazują, że występuje tu forma zwana chronostychem lub chronogramem. To jeden ze sposobów zapisywania dat rocznych. W alfabecie łacińskim litery: I, V, X, L, C, D, M pełnią jednocześnie funkcje liczb (cyfr) rzymskich. Aby odczytać datę, należy zsumować wartości liczbowe liter będących jednocześnie cyframi. A zatem sumując M + M + V + V + V, czyli 1000 + 1000 + 5 + 5 + 5, otrzymujemy 2015, tj. rok powstania *depositio episcoporum*.

Na tablicach, obok grupy biskupów czy poszczególnych tytułów, zostały umieszczone herby. Przy biskupach z czasów pierwszych Piastów, Mieszka I, Bolesława Chrobrego (przełom wieków X i XI), a także Bolesława Krzywoustego (XII wiek), znajduje się tarcza gotycka z orłem piastowskim w koronie. Najstarszy wizerunek orła w Polsce znamy ze srebrnego denara Bolesława Chrobrego, wybitego w 1000 roku po jego symbolicznej koronacji w Gnieźnie. Gall Anonim na początku XII wieku, a później Wincenty Kadłubek w kronice wspominają

⁴⁵ „Dla was jestem biskupem, z wami jestem chrześcijaninem” (św. Augustyn, *Sermo* 340, 1; PL 38, 1483).

⁴⁶ Akrostych to utwór wierszowany, w którym początkowe litery kolejnych wersów tworzą wyrazy, zdania lub inne znaczeniowe całości. Mogą występować również inne układy literowe. Akrostych wywodzi się z literatury orfickiej. Był ulubioną formą poezji Starego Testamentu. Tę formę poetycką spotykamy również w poezji kościelnej. Zob. W. Górny, J. Szłaga, *Akrostych*, [hasło w:] *Encyklopedia katolicka*, t. I, Lublin 1985, kol. 256. Jednym z przykładów akrostychu jest grecka nazwa znaku rozpoznawczego chrześcijan – ryby (gr. ιχθυησ). Zawiera ona pierwsze litery słów oznaczających: Jezus Chrystus, Syn Boży, Zbawiciel – w transkrypcji greckiej: Iesus Christos Theou Yios Soter.

⁴⁷ Liczba mnoga w odniesieniu do zmarłych biskupów.

⁴⁸ *Missale Romanum*, editio typica tertium, typis Vaticanis MMVIII.

o „zwycięskich znakach orła”, symbolu „królewskiej dostojności”⁴⁹. Misja pierwszych biskupów, Jordana i Reiberna, a później w XII wieku Bernarda Hiszpana była realizowana z woli i pod protekcją władców Polski, dlatego na tablicy obok imion biskupów widnieje jeden z najstarszych znaków heraldycznych – znak orła w koronie, znany w państwie Piastów.

Pod tytułem *episcopi missionarii*, obok imion biskupów Ottona i Egilberta, został umieszczony herb biskupstwa bamberskiego, założonego w 1007 roku. Na tarczy gotyckiej umieszczony jest lew w prawo obrócony, wspięty na lewej nodze. W skos przechodzi biała (srebrna) wstęga, dzieląc tarczę na dwie części. W dolnej części znajdują się nogi tylne i jedna przednia, a w górnej głowa i ogon (druga przednia noga przysłonięta jest wstęgą)⁵⁰.

Nie jest znany herb diecezji pomorskiej z siedzibą w Wolinie⁵¹, dlatego pozostaje na tablicy wolne miejsce. Kolejny herb pojawia się pod tytułem *episcopi caminenses*. Na gotyckiej tarczy znajduje się równoramienny krzyż⁵². Trudno określić dokładny czas powstania herbu diecezji kamieńskiej. Najstarszy znany pierwowzór herbu biskupstwa kamieńskiego znajduje się w pieczęci pontyfikalnej biskupa Sygwina (1191–1219), która przedstawia biskupa siedzącego na tronie z pastorałem i księgą liturgiczną w rękach. Po prawej stronie pieczęci widnieje tarcza herbowa z równoramiennym krzyżem⁵³. Najstarsze wyobrażenie herbu diecezji odnajdujemy w samej katedrze, gdzie w wirydarzu na kamiennej płycie nagrobnej biskupa Jana I (1343–1370) księcia von Sachsen-Lauenburg, w lewym dolnym rogu, widnieje herb biskupstwa, a w prawym jego herb rodowy.

⁴⁹ Podobne sformułowanie spotykamy w 1295 roku w legendzie otokowej, po stronie pieczęci majestatowej króla Przemysła II, na której umieszczona jest tarcza z orłem w koronie. Treść napisu brzmi: *Redidit ipse potens vitricia signa Polonis* (Sam Najwyższy przywrócił polskie znaki zwycięskie). „Przywrócił” oznacza, że znaki te musiały istnieć wcześniej, jeszcze przed rozbięciem dzielnicowym, czyli za panowania Bolesława Chrobrego, Kazimierza Odnowiciela lub Bolesława Krzywoustego. Zob. A. Znamierowski, *Insignia, symbole i herby polskie*, Warszawa 2003, s. 110–111.

⁵⁰ W oryginale tarcza jest w kolorze złotym, a lew w czarnym z pazurami i językiem w czerwieni. Zob. https://de.wikipedia.org/wiki/Erzbistum_Bamberg.

⁵¹ Od samego początku diecezji pomorskiej, a potem kamieńskiej, jej rządcy potwierdzali dokumenty pieczęciami. W tym celu wykorzystywano pierścienie biskupie, na których były wyryte herby. Używano ich jako tłoku do odcisnięcia w wosku lub laku do pieczętowania dokumentów. Pierwszy biskup pomorski, Wojciech (1140–1162), posiadał już własną pieczęć. Jej istnienie potwierdzają pergaminowe paski przy zachowanym do dziś oryginale drugiego jego dokumentu, z 1159 roku, znajdującym się w archiwum w Greifswaldzie (Gryfii).

⁵² W oryginale tarcza jest w kolorze białym lub srebrnym, a krzyż w kolorze czerwonym.

⁵³ Woskowy odcisk tej pieczęci znajduje się na dokumencie z 1214 roku, przechowywanym w Archiwum Państwowym we Wrocławiu. Cyt. za: http://koszalin7.pl/st/hist/historia_128.html.

Herb diecezji kamieńskiej znalazł swoją kontynuację w herbie (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej.

Na tablicy nr 2 odnajdujemy jeden herb związany z tytułem *episcopi et archiepiscopi sedinenses-caminenses*. Symbol heraldyczny archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej ma tarczę owalną, dwudzielną w pas, u dołu dwudzielną w słup. W polu górnym, zielonym, widnieje wizerunek Matki Boskiej Częstochowskiej w barwach naturalnych. W dolnym prawym, błękitnym polu czerwona głowa gryfa ze złotym dziobem w złotej koronie (symbol ten występuje także w herbie Szczecina). W dolnym lewym srebrnym polu umieszczony jest czerwony krzyż z herbu dawnego biskupstwa kamieńskiego⁵⁴.

W dolnej części tablicy nr 2 umieszczono monogram „Chi Rho”, zbudowany z nałożenia na siebie liter **X** (Chi) i **P** (Rho), czyli dwóch pierwszych liter greckiego zapisu imienia Chrystus (gr. **XPICTOC** – namaszczone – wskazuje na boską naturę Jezusa Chrystusa). Tworzyły one sześcioramienną figurę. Ten znak przyjęli chrześcijanie już w pierwszej połowie II wieku. Historyk Kościoła Euzebiusz z Cezarei († 340) opisuje w *Żywocie Konstantyna* wizję cesarza i wygląd sztandaru, który cesarz kazał sporządzić: „[...] W górze, na szczycie drzewca, przytwierdzony był wieniec ze złota i drogich kamieni. W tym zaś znak imienia Zbawiciela, a mianowicie dwie litery, będące inicjałem imienia Chrystusa: litera P skrzyżowana pośrodku z literą X”⁵⁵. W literę X wpisane są litery A i Ω. Grecka litera A jest pierwszą z liter i odpowiada pojęciu i znaczeniu początku, a Ω jest ostatnią literą alfabetu greckiego i oznacza doskonałość wszelkich doskonałości. Jezus Chrystus sam siebie nazywa A i Ω (Ap 1,8; 21,6; 22,13). Obie litery zostały odnalezione w najstarszych pomnikach epigraficznych – w katakumbach św. Pryscylli – i pochodzą z II i III wieku⁵⁶. Początkowo liter A i Ω nie łączono z innymi znakami. Dopiero od IV wieku spotykamy je w monogramie Chrystusa⁵⁷. W sztuce chrześcijańskiej często wykorzystywano znaki A i Ω w różnych miejscach. Najchętniej jednak znaczone nimi nagrobki, co było i jest wyrazem ufnej wiary w wiecznego Boga, który przyjmuje duszę śmiertelnego pielgrzyma do swego wiekuistego życia⁵⁸.

⁵⁴ Zob. https://pl.wikipedia.org/wiki/Herb_archidiecezji_szczecińsko-kamieńskiej.

⁵⁵ Zob. D. Forstner, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 1990, s. 35.

⁵⁶ Tych odkryć archeologicznych dokonał w Rzymie Giovanni B. de Rossi (1822–1894), włoski archeolog, badacz katakumb, nazwany ojcem archeologii chrześcijańskiej. Zajmował się również epigrafiką – badał inskrypcje odnalezione w katakumbach.

⁵⁷ Zob. D. Forstner, dz. cyt., s. 28–29.

⁵⁸ Tamże, s. 29–30.

Tablicę zamyka napis w języku łacińskim: *Sumptibus Capituli Cathedralis die XXI m. Novembris a. D. MMXV* (Ufundowała Kapituła Katedralna dnia 21 miesiąca listopada roku Pańskiego 2015). To data uroczystego odsłonięcia i błogosławieństwa *depositio episcoporum*.

Zakończenie

Celem katalogu biskupów jest informacja oraz ustalenie chronologii, ale przede wszystkim ukazanie związku Kościoła partykularnego z Kościołem powszechnym. Dzieje Kościoła na tej ziemi związane z początkami państwa Polskiego wykazują, że katolicyzm na Pomorzu Zachodnim jest integralnie związany z Kościołem katolickim w Polsce. Chrześcijaństwo dotarło tu za sprawą wielkich apostołów – św. Wojciecha (krótco po jego śmierci powstaje pierwsza metropolia w Gnieźnie i biskupstwo w Kołobrzegu) i św. Ottona – ale i za sprawą polskich władców – Bolesława Chrobrego i Bolesława Krzywoustego. Odwołanie do dawnej przeszłości i pełny „rodowód” pasterzy Kościoła zachodniopomorskiego uzasadniają, że sukcesja i autorytet wypływają z trwania w źródle chrześcijaństwa.

Umieszczenie tablic w szczecińskiej katedrze w 2015 roku, w jubileusz 875. rocznicy ustanowienia pierwszego na tych ziemiach biskupstwa pomorskiego z siedzibą w Wolinie (1140), ma wymiar symboliczny. To wyraz wielowiekowej kontynuacji misji Kościoła powszechnego, a także świadectwo naszej wspólnoty wiary z przeszłymi pokoleniami, tożsamości i historycznej ciągłości, pomimo trudnych wydarzeń w XVI wieku, których konsekwencje trwały przez wieki. *Depositio episcoporum* może być dobrą katechezą – nie tylko dla młodych – o historii Kościoła na Pomorzu Zachodnim. Jest to tym bardziej ważne, ponieważ przez dziesięciolecia, po II wojnie światowej, propaganda komunistyczna pomijała dawną i współczesną obecność i działalność Kościoła nad Odrą i Bałtykiem.

Pierwsza myśl o *depositio episcoporum* w szczecińskiej katedrze zrodziła się w mediolańskiej katedrze w 2010 roku, gdy odczytywałem tamtejszy spis biskupów, który sięga do początku chrześcijaństwa w tej metropolii.

Projekt katalogu biskupów opracowałem i całość prac koordynowałem osobiście; modele w drewnie i gipsie wykonał w „Pracowniach rk”, Wiesław Raczewski; elementy z brązu odlano w pracowni prof. dr. hab. Czesława Dźwiga, profesora Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, a tablice z białego włoskiego marmuru wykonano w zakładzie kamieniarskim „Lastrico” Jana Ziętka w Policach-Jasienicy (rozmiar tablic marmurowych: 210 x 140 x 3 cm).

Odsłonięcie tablic i ich błogosławieństwo nastąpiło w dniu 21 listopada 2015 roku, w sobotę przed uroczystością Chrystusa Króla, podczas uroczystej liturgii związanej z zakończeniem prac redakcyjnych nad dokumentem końcowym synodu metropolitalnego, w obecności biskupów metropolii szczecińsko-kamieńskiej. Podczas poświęcenia metropolita modlił się między innymi słowami, które niech będą zwieńczeniem tego opracowania: „Boże, pobłogosław te tablice poświęcone pamięci biskupów Kościoła nad Odrą i Bałtykiem. Niech pasterze tej ziemi pozostaną na zawsze we wdzięcznej pamięci wszystkich, którzy stanowią i będą w przyszłości stanowić wspólnotę Kościoła szczecińsko-kamieńskiego. Niech każdy biskup, któremu powierzyłeś troskę o ten Kościół, wejdzie do Twojej radości i otrzyma nagrodę za apostołskie trudy. Boże, nasz Ojczy, okazać miłosierdzie swoim sługom, którzy pokładali nadzieję w Chrystusie i głosili Jego Ewangelię, i daj im udział w chwale Twojego Syna”.

Bibliografia

- Bojar-Fijałkowski G., *Święty Otton z Bambergu*, Warszawa 1986.
- Forstner D., *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 1990.
- Kamiński R., Kostynowicz R., Kozłowski K., Wejman G. (red.), *Droga Polski i Kościoła na Pomorze Zachodnie od X wieku do 1995 r.*, Szczecin 1995.
- Labuda G., *Początki diecezjalnej organizacji kościelnej na Pomorzu i Kujawach w XI i XII wieku*, „Zapiski Historyczne” 1968, t. XXXIII, s. 19–60.
- Labuda G., *Polska granica zachodnia. Tysiąc lat dziejów politycznych*, Poznań 1971.
- Nadolski B., *Leksykon liturgii*, Poznań 2006.
- Rosik S., *Conversio gentis Pomeranorum, Studium świadectwa o wydarzeniu (XII wiek)*, Wrocław 2010.
- Strzelczyk J., *Apostołowie Europy*, Warszawa 1997.
- Strzelczyk J., *Bolesław Chrobry*, Poznań 1999.
- Szymański J., *Fetyszyzm początków w średniowiecznej historiografii*, „Rocznik Lubelski” 10 (1967), s. 103–112.
- Szymański J., *Z zagadnień średniowiecznej biografistyki. Katalogi dostojnicze*, Warszawa 1969.
- Wejman G. (red.), *Św. Otton z Bambergu – ewangelizator Pomorza. Jego kult do czasów współczesnych*, Szczecin 2004.
- Wejman G. (red.), *Kalendarium Kościoła na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej ze szczególnym uwzględnieniem lat 1945–2005*, Szczecin 2007.
- Znamierowski A., *Insygnia, symbole i herby polskie*, Warszawa 2003.

DEPOSITIO EPISCOPORUM KATALOG BISKUPÓW MISYJNYCH, POMORSKICH, KAMIENSKICH I SZCZECIŃSKO-KAMIENSKICH

Streszczenie

Nawiązując do znanego już w starożytności zwyczaju, w katedrze szczecińskiej umieszczono dwie tablice wykonane z białego marmuru, na których znajdują się imiona biskupów misyjnych, pomorskich i kamińskich, a także biskupów i arcybiskupów szczecińsko-kamińskich.

Depositio episcoporum, czyli katalog, lista zmarłych biskupów, należy do praktyki Kościołów lokalnych czasu starożytności i średniowiecza. Katalogi te stanowiły najstarsze źródło w ustaleniu sukcesji apostołowej, co dowodzi wierności autentycznej nauce Chrystusa. Ukazanie związku Kościoła lokalnego z Kościołem powszechnym jest świadectwem rangi biskupstwa, a potwierdzenie jego dawności przez wykazanie pełnego „rodowodu” uzasadnieniem, że poprzez sukcesję swój autorytet czerpie z trwania w źródle chrześcijaństwa.

Tablica nr 1 obejmuje lata 968–1544. Katalog przedstawia 24 biskupów i 7 elektów. Obok imienia biskupa umieszczone zostały lata pontyfikatu oraz rok śmierci. Spis obejmuje biskupów misyjnych z czasów pierwszych Piastów, w których władaniu znalazły się ziemie nad Odrą i Bałtykiem (przełom wieków X i XI), a także biskupów misyjnych z XII wieku, ze św. Ottonem z Bambergu na czele. Kolejne dwa tytuły przedstawiają biskupów pomorskich i biskupów kamińskich do czasu reformacji.

Tablica nr 2 rozpoczyna kolejny etap historii Kościoła, od 1544 roku do czasów nam obecnych. Tablica ta różni się zasadniczo od pierwszej. *Depositio episcoporum* pojawia się dopiero od 1972 roku (po 428 latach przerwy) pod tytułem *episcopi et archiepiscopi sedinenses-caminenses*. Ten katalog biskupów poprzedza zapis o jurysdykcji kościelnej, która nieprzerwanie trwała od chwili zlikwidowania katolickiej organizacji kościelnej – po śmierci ostatniego biskupa kamińskiego Erazma w 1544 roku – aż do erygowania diecezji szczecińsko-kamińskiej w 1972 roku. Treść tablicy uwidacznia nieprzerwaną ciągłość jurysdykcyjną, czyli troskę i opiekę Stolicy Apostolskiej nad Kościołem zachodniopomorskim pomimo braku jego pełnych organizacyjnych struktur.

Artykuł uzasadnia historycznie treść *depositio episcoporum*, a także podaje uwagi metodyczne o jego opracowywaniu i odczytywaniu. W pracy zostały omówione elementy teologiczno-symboliczno-dekoratywne katalogu biskupów.

Umieszczenie tablic w szczecińskiej katedrze w 2015 roku, w jubileusz 875-lecia ustanowienia pierwszego na tych ziemiach biskupstwa pomorskiego z siedzibą w Wolinie (1140), jest wyrazem wielowiekowej kontynuacji misji Kościoła powszechnego, a także świadectwem naszej wspólnoty wiary z przeszłymi pokoleniami, tożsamości i historycznej ciągłości.

Słowa kluczowe: katalog, tablice, biskupi misyjni, biskupi pomorscy, biskupi kamińscy, biskupi szczecińsko-kamińscy

DEPOSITIO EPISCOPORUM CATALOGUE OF MISSIONARY BISHOPS, POMERANIA, KAMIEN AND SZCZECIN – KAMIEN

Summary

Referring to the already known in ancient custom of the Cathedral of Szczecin placed two tables made of white marble, on which are the names of the bishops of the mission, and Pomeranian Kamien, as well as bishops and archbishops of Szczecin – Kamien.

Depositio episcoporum, which is a directory, list of deceased bishops, should be to practice the local churches of ancient and medieval time. These directories were the oldest source in determining the apostolic succession, which proves faithful to the authentic teaching of Christ. Showing the relationship of the local Church with the universal Church is a testament to the rank of bishopric and the confirmation of its antiquity by demonstrating a complete origin justification, that through the succession of his authority derives from the duration of the source of Christianity. Plaque 1 covers the years from 968 to 1544 years. The catalog presents 24 bishops and 7 Elect. In addition to the name of the bishop subsequently entered were the years of his pontificate, and year of death. It covers the missionary bishops from the time of the Piast Dynasty, which ruled lands were on the Oder and the Baltic Sea (late X/XI century), as well as missionary bishops from the twelfth century with St Otto of Bamberg at the helm. The next two titles represent the Pomeranian bishops and bishops of Kamien until the Reformation.

Plaque 2 begins the next stage of the Church's history from 1544 years to the time of our present. It is fundamentally different from the first. *Depositio episcoporum* appears only in 1972 (after a 428 year hiatus) called *episcopi et archiepiscopi sedinenses-caminenses*. This directory bishops precedes a record of ecclesiastical jurisdiction, which lasted continuously since the elimination of the Catholic church organization – after the death of the last bishop of Kamien Erasmus in 1544 – until the erection of the Diocese of Szczecin – Kamien in 1972. The content of the plaque reveals an unbroken continuity of jurisdiction, that is, care and attention of the Holy See over the western Church despite the absence of its full organizational structures.

Article justifies historically the content *depositio episcoporum*, and also provides methodological notes in its development and reading. In this work they are discussed elements of the theological-symbolic and decorative directory bishops.

Placing plaques in Szczecin cathedral in 2015, the 875 anniversary of the first to establish on these lands Pomeranian bishopric based in Wolin (1140) is an expression of centuries of continuing the mission of the universal Church, as well as a testimony of our faith community with past generations, identity and historical continuity.

Keywords: catalog, plaques, missionary bishops, Pomeranian bishops, bishops of Kamien, bishops of Szczecin – Kamien